

ZAPOSLITVENA EMIGRACIJA NEKDANJIH ERASMUSOVIH ŠTUDENTOV IZ SLOVENIJE

Doc. dr. Milena Bevc, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

Dr. Marko Ogorevc, Inštitut za ekonomska raziskovanja, Ljubljana

JEL: F220

UDK: 331.556.46

Povzetek

Prispevek prikazuje analizo obsega in značilnosti potencialne in dejanske zaposlitvene emigracije med nekdanjimi Erasmusovimi študenti generacij 2005–2010 za Slovenijo. Predstavljena je tudi metodologija proučevanja. Analiza temelji na spletnem anketiranju 5171 oseb (81 % populacije), izvedenem ob koncu leta 2011 in začetku leta 2012. Stopnja odziva je znašala 53 %. V realiziranem vzorcu je bil obseg zaposlitvene emigracije velik: kar 58 % je bilo potencialnih in 12 % dejanskih emigrantov. Med obema vrstama zaposlitvenih emigrantov (potencialnih, dejanskih) so velik delež predstavljali dolgoročni emigranti (v tujini bi ostali več kot 3 leta) – med potencialnimi 44 %, med dejanskimi pa 38 %. Prikazana je tudi ocena obsega emigracije za celo populacijo nekdanjih Erasmus študentov generacij 2005–2010, obsežna analiza značilnosti obeh vrst zaposlitvenih migrantov v primerjavi z nemigranti in ocena stroška emigracije za državo. Analiza za Slovenijo je postavljena v širši okvir pregleda raziskav za druge države.

Ključne besede: meddržavne selitve, študenti Erasmus, obseg selitev, značilnosti selivcev, Slovenija

Abstract

The paper presents an analysis of the extent and characteristics of both actual and potential work emigration among Erasmus students of generations 2005–2010 from Slovenia. The methodology is also presented. The analysis is based on a survey of 5171 persons (81% of population), carried out at the end of 2011 and in early 2012. The response rate was 53%. In this sample the extent of work emigration was large: 58% of respondents were potential and 12% were actual migrants. In both groups of work migrants (potential, actual) the percentage of long-term emigrants (they would stay abroad for more than 3 years) was also high, amounting to 44% for potential and 38% for actual migrants. The extent of emigration is also estimated for the total population of former Erasmus students. In addition to the extent of emigration, an extensive analysis of migrants' characteristics compared to the same for non-migrants is presented, along with an estimate of the cost of emigration for the state. The analysis for Slovenia is put into a broader context with an overview of research in other countries.

Key words: international migration, Erasmus students, extent of migration, migrants' characteristics, Slovenia

1. Uvod

Emigracija mladih pomeni za vsako državo izgubo dragocenega razvojnega potenciala izobraženih in sposobnih ljudi, zlasti če gre za pojav večjega obsega. V tem prispevku prikazujemo dejansko in potencialno zaposlitveno emigracijo tistih mladih, ki so se v študijskih letih 2005/2006 do 2010/2011 udeležili katere izmed dveh vrst mednarodne študentske izmenjave Erasmus (izmenjave zaradi študija ali prakse). V nadaljevanju bomo zanje uporabljali tudi izraza »Erasmusovi študenti generacij 2005–2010« ali »erasmusovci generacij 2005–2010«. Podatke o tej emigraciji smo pridobili s spletnim anketiranjem več kot 5000 oseb (odzvalo se jih je 2763), ki smo ga izvedli ob koncu leta 2011 in začetku 2012.

Naša hipoteza, za katero obstajajo podlage tudi v literaturi in redkih empiričnih analizah za druge evropske države, je bila, da je med mladimi, ki so že bili meddržavno/geografsko mobilni kot študenti (izmenjava Erasmus),

verjetnost take poznejše mobilnosti in emigracije večja kakor pri drugih. Menimo, da se ta vpliv v zaostrenih gospodarskih razmerah v državi še poveča. Med dvema mogočima vrstama mednarodne študentske mobilnosti – v tujini opraviti celoten študij (t. i. »degree mobility«) ali pa le 1–2 semestra (t. i. »credit mobility«) – se prispevek nanaša na drugo. Število udeležencev obeh vrst mobilnosti se je v svetu in Sloveniji v zadnjih 15 letih zelo povečalo.

Prispevek je nastal na podlagi raziskovalnega projekta Migracije v Sloveniji kot razvojni dejavnik države in njenih regij, ki smo ga na Inštitutu za ekonomska raziskovanja v Ljubljani končali v letu 2013.¹ V njem najprej prikazujemo širši okvir analize (pregled literature in analiz o učinkih te

¹ Projekt sta financirala Javna agencija Republike Slovenije za raziskovalno dejavnost in Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Nosilka projekta je bila Milena Bevc. Podrobno so metodologija in izsledki projekta zajeti v dveh monografijah: Bevc, Uršič, 2013; Bevc, Ogorevc, 2013.

izmenjave), vir podatkov in metodologijo proučevanja. Sledi prikaz »populacije«, vzorca in respondentov ter njihove primerjave. V osrednjem delu prispevka so prikazani izsledki analize. Najprej prikazujemo obseg dejanske in potencialne zaposlitvene emigracije nekdanjih slovenskih Erasmusovih študentov, nato pa značilnosti obeh vrst emigrantov v primerjavi z nemigranti. Prikazujemo tudi oceno stroškov emigracije nekdanjih Erasmusovih študentov za državo. Prispevek končujemo s sklepnimi ugotovitvami.

2. Širši okvir analize – značilnosti programa študentske izmenjave Erasmus ter pregled literature in analiz o učinkih te izmenjave

Značilnosti mednarodne študentske izmenjave Erasmus² – Erasmus je sektorski program v okviru evropskega programa Vseživljenjsko učenje (VŽU) in pokriva terciarno izobraževanje. Podpira individualno mobilnost študentov, učnega osebja in drugih zaposlenih. Na evropski ravni se program meddržavne mobilnosti študentov izvaja od leta 1987, Slovenija pa je vanj vključena od leta 1999. Cilji programa predpostavljajo povezavo med mobilnostjo študentov in mobilnostjo na evropskem trgu dela (Van Mal, 2014: 296). Program Erasmus študentu omogoča del rednih študijskih obveznosti opraviti na partnerski instituciji v eni od sodelujočih držav programa VŽU (27 držav članic EU; države EFTA – Norveška, Islandija, Lihtenštajn, Švica; Turčija in Hrvaška) ali pa opraviti prakso v podjetju v eni od teh držav (ta možnost obstaja od vključno leta 2007). Pri tem je oproščen plačila šolnine v tujini, v tujini opravljene obveznosti se mu priznajo (prek evropskega prenosnega kreditnega sistema – sistema akademskih kreditnih točk), za študij pa lahko v okviru tega programa dobi tudi finančno pomoč. Med študijem ima študent možnost ene študijske mobilnosti in ene mobilnosti za prakso. Najdlje je lahko v programu Erasmus na mobilnosti dve leti, in sicer eno leto na študijski mobilnosti in eno leto na praksi (ena Erasmusova mobilnost za študij ali prakso lahko traja od 3 do 12 mesecev).³ Na mobilnosti v tujini lahko študent pripravi tudi diplomsko nalogo.

Pozitivni učinki mednarodne študentske izmenjave Erasmus – Iz pregleda literature in redkih empiričnih analiz za druge države, kakor tudi analize za Slovenijo, prikazane v nadaljevanju tega prispevka, izhaja, da prinaša Erasmusova izmenjava mladim veliko koristi. Po Van Malu (2014) študenti, ki opravijo cel študij (eno ali več stopenj terciarnega izobraževanja) v tujini, najvišje vrednotijo pridobljeno akademsko/strokovno znanje, tisti, ki opravijo v tujini 1–2 semestra, pa osebni razvoj,

izboljšanje znanja tujih jezikov in kulturno obogatitev. Iz študije Evropske komisije o učinkih študentske izmenjave Erasmus na sposobnosti/znanje mladih, njihovo zaposljivost in internacionalizacijo terciarnega izobraževanja (EC, 2014) izhaja, da ima taka mobilnost tudi vrsto ugodnih učinkov na zaposljivost mladih – jo poveča. To je med drugim tudi posledica dejstva, da delodajalci cenijo znanja in sposobnosti, pridobljena s tako mednarodno izkušnjo.

Učinki mednarodne študentske izmenjave Erasmus na delo in bivanje v tujini (emigracija) – Iz pregleda literature o meddržavni mobilnosti in migracijah mladih, ki ga je naredil Van Mal (2014: 295–301), izhajata naslednji pomembni ugotovitvi:

- migranti ustvarijo/akumulirajo poseben »migracijski« ali »mobilnostni« kapital, ki lahko vpliva na odločitve za nadaljnjo meddržavno mobilnost,
- verjetnost za ponovno meddržavno selitev/mobilnost je največja pri mladih, visoko izobraženih in samskih.

Mednarodni študenti, znotraj tega pa (nekdanji) Erasmusovi študenti, so v empirične analize o ponovnih meddržavnih migracijah redko zajeti. Podobne empirične analize za neko posamično državo, kot je ta, predstavljena v tem prispevku, v literaturi nismo zasledili. Tudi na zadnji evropski konferenci o prebivalstvu (EPC, 2014), ki je bila junija 2014 v Budimpešti in na kateri smo predstavili analizo za Slovenijo (Bevc, Ogorevc, 2014), ni bila predstavljena kakšna nacionalna empirična analiza s tega področja.

Zasledili pa smo dve empirični analizi o geografski meddržavni mobilnosti za študente študentske izmenjave Erasmus za večje število držav. Prva je analiza Cristofa Van Mala o študentski mobilnosti Erasmus kot vstopnici za mednarodni trg dela (Van Mal, 2014), druga pa je že navedena analiza Evropske komisije o učinkih študentske mobilnosti Erasmus (EC, 2014). Van Mal je s spletnim anketiranjem v letu 2011 pridobil odgovore od 10.831 študentov iz 48 univerz v 12 evropskih državah. Analiza Evropske komisije prav tako temelji na anketiranju, izvedenem konec leta 2013, pri tem pa ne le nekdanjih Erasmusovih študentov, temveč tudi delodajalcev in visokošolskih ustanov. Odgovore so pridobili od 19.736 nekdanjih Erasmusovih študentov iz 8 univerz iz 8 držav (5 zahodnoevropskih – Nemčija, Finska, Velika Britanija, Portugalska, Španija in 3 vzhodnoevropske – Bolgarija, Češka, Litva). Glavna ugotovitev obeh študij, pomembna za ta prispevek, je, da udeležba na organizirani mednarodni študentski izmenjavi Erasmus vpliva na poznejšo meddržavno geografsko mobilnost mladih – poveča njihove težnje po delu in življenju v tujini, torej poveča verjetnost odhoda na delo v tujino (zaposlitveno emigracijo).

² Poglavje temelji na dveh virih: CMEPIUS, 2012b; Van Mal, 2014.

³ Študenti višjih strokovnih šol pa lahko gredo na prakso za najmanj 2 meseca (CMEPIUS, 2012b).

3. Podatki, metodologija

Prikazali bomo vire podatkov o populaciji in vzorcu, opredelili dejanske in potencialne zaposlitvene migrante ter nemigrante, obenem pa instrumente za analizo značilnosti migrantov in nemigrantov.

3.1 Populacija, vzorec, anketiranje, vprašalnik in klasifikacije

Populacija so sestavljali vsi mladi (diplomanti, absolventi, študenti), ki so se v študijskih letih 2005/2006 do 2010/2011 (torej v šestih letih) udeležili katere od dveh vrst mednarodne študentske izmenjave Erasmus: izmenjave zaradi študija ali/in izmenjave zaradi prakse. Zanje smo pridobili podatke o njihovih značilnostih, ki jih za vključitev v izmenjavo zbirajo na visokošolskih ustanovah. *Vzorec* pa so sestavljali tisti Erasmusovi študenti generacij 2005–2010, za katere smo pridobili elektronske naslove. Zanje smo razpolagali še z dvema podatkom: študijsko leto izmenjave in vrsta izmenjave (študij ali praksa).

Podatke za populacijo in vzorec smo pridobili od Centra Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja iz Ljubljane (CMEPIUS). Glavni vir podatkov za analizo, predstavljeno v tem prispevku, pa je bilo anketiranje, ki smo ga izvedli v dveh korakih: konec leta 2011 (od 6. 10. do 4. 11.) za generacije 2005–2009 in v začetku leta 2012 (od 14. 2. do 13. 3.) za generacijo 2010. Po zaključku drugega (koraka) anketiranja smo podatke iz obeh anketiranj združili, obdelali in jih v tem prispevku analiziramo. Anketiranje smo izvedli po spletu. Pri obeh anketiranjih (generacij 2005–2009, generacije 2010) smo uporabili enak *vprašalnik* (Vprašalnik, 2011).⁴

Za področje izobraževanja (v nadaljevanju tudi »študijsko področje« ali »področje študija«) na slovenski visokošolski ustanovi pred odhodom na Erasmusovo izmenjavo smo v *anketi* uporabili *klasifikacijo študijskih področij* KLASIUS-P (KLASIUS-P-P, 2006)⁵ na trištevilčni klasifikacijski ravni. Za populacijo smo imeli za nekaj let (2008–2010) na razpolago podatke o študijskem področju po mednarodni klasifikaciji izobraževanja ISCED-97, za nekaj let (2005–2007) pa smo morali v to klasifikacijo podatke prevesti z uporabo ustreznega pretvornika (dobljenega od CMEPIUS-a). V obdelavi smo za respondente podatke agregirali na ravni 2- in 1-mestne šifre. Za primerjavo populacije in respondentov smo uporabili klasifikacijo ISCED-97, in sicer na ravni 1-mestne šifre.

3.2 Opredelitev dejanskih in potencialnih emigrantov

Pod dejanskimi emigranti se v literaturi in empiričnih analizah praviloma razumejo osebe, ki so v nekem (preteklem) obdobju odšle v tujino z namenom, da tam ostanejo nekaj časa. To je tok dejanske emigracije, ki ga je treba razlikovati od zaloge emigrantov (število oseb v tujini v nekem časovnem preseku). Praviloma nameravajo obdobje bivanja v tujini ob odhodu vnaprej ni znano. Za opredelitev meddržavnega migranta kot »emigranta« se včasih razume relevantno obdobje (nameravanega ali dejanskega obdobja bivanja v tujini) eno leto.⁶ Pod potencialnimi emigranti pa se praviloma razumejo osebe, ki bi (pod določenimi pogoji) v danem časovnem preseku ali krajšem obdobju (npr. v naslednjih treh mesecih) odšle v tujino ali imajo namero oditi v tujino, prav tako za neko daljše obdobje – praviloma eno leto ali več.

V posameznih analizah se konkretna opredelitev dejanskih in/ali potencialnih emigrantov lahko razlikuje; praviloma je prilagojena cilju analize in razpoložljivosti podatkov. Za analizo, prikazano v tem prispevku, smo na podlagi uporabljenega vprašalnika in odgovorov nanj pod *potencialnimi zaposlitvenimi (ali tudi delovnimi) emigranti* razumeli osebe, ki bi v danem časovnem preseku (čas anketiranja, torej konec leta 2011 oziroma začetek leta 2012) ali v bližnji prihodnosti odšle v tujino zaradi zaposlitve. Pod *dejanskimi zaposlitvenimi (ali tudi delovnimi) emigranti* pa smo razumeli osebe, ki so bile zaradi zaposlitve v tujini v času anketiranja ali pa kdaj prej.

Konkretna opredelitev obeh skupin migrantov za našo analizo temelji na odgovorih anketirancev na dve vprašanji, ki ju prikazujemo v nadaljevanju. Relevantni vprašanji z mogočimi odgovori sta bili:

1. *Ali bi se po končanem študiju zaposlili v tujini, če bi dobili ponudbo? Če že delate v tujini, to vprašanje izpustite! (izberite en odgovor):* a) nikakor ne, b) verjetno bi se odločil-a, c) zagotovo bi se odločil-a, d) odločil-a bi se za delo na daljavo, e) ne morem se odločiti, f) drugo (navedite).
2. *Iskanje dela v tujini in zaposlitev v tujini (izberite en odgovor):* a) o delu v tujini še nisem razmišljal-a, b) iščem informacije o zaposlitvi in doslej še nisem bil-a zaposlen-a v tujini, c) dobil-a sem ponudbo za delo v tujini in je nisem sprejel-a, d) dobil-a sem ponudbo za delo v tujini, vendar se še nisem odločil-a, e) dobil-a sem ponudbo za delo v tujini in sem jo oziroma jo bom gotovo sprejel-a, f) že delam v tujini oz. sem že delal-a, g) drugo (navedite).

Na vsako od navedenih vprašanj je bil mogoč le en odgovor. Na podlagi kombinacije odgovorov nanju smo respondente razdelili v štiri skupine: odločeni

⁴ Dosegljiv je na naslednjem spletnem naslovu:

<https://www.surveymonkey.com/>

[s.aspx?sm=iOUFZE8IXJb0CvY3B2azpvd11vFM5MeOV_2b3rlf9ng_3d](https://www.surveymonkey.com/s.aspx?sm=iOUFZE8IXJb0CvY3B2azpvd11vFM5MeOV_2b3rlf9ng_3d)

⁵ Dosegljiva je na naslednji povezavi <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=3968>

⁶ O tem glej več v: Bevc, 2009.

Tabela 1: Opredelitev odločenih zaposlitvenih nemigrantov, potencialnih in dejanskih zaposlitvenih (e)migrantov za udeležence študentske izmenjave Erasmus v letih 2005–2010

Skupine anketirancev	<i>Ali bi se po končanem študiju zaposlili v tujini, če bi dobili ponudbo? Če že delate v tujini, to vprašanje izpustite! (mogoč je bil en odgovor)</i>	<i>Iskanje dela v tujini in zaposlitev v tujini (mogoč je bil en odgovor)</i>
Odločeni zaposlitveni nemigranti	a	a, c
Potencialni zaposlitveni emigranti	b, c, d, e	b, d, e
Dejanski zaposlitveni emigranti (<i>zaposleni v tujini v času anketiranja ali pa kdaj v preteklosti</i>)		f
Drugo	f	g
Manjkajoči	ni odgovora	ni odgovora

Vir: Anketa (2011, 2012), IER.

zaposlitveni nemigranti, potencialni zaposlitveni emigranti, dejanski zaposlitveni emigranti in »drugo«. Navedene štiri skupine smo oblikovali po sistemu kombinacije odgovorov na navedeni vprašanji, ki je prikazan v tabeli 1.

Kombiniranje odgovorov na obe vprašanji je za opredelitev posameznih skupin respondentov naslednje:

- Odločeni zaposlitveni nemigranti: tisti, ki so odgovorili z »a« na prvo vprašanje ali z »a« ali »c« na drugo vprašanje (*ali se torej pojavlja pri kombinaciji odgovorov na obe vprašanji, obenem tudi pri kombinaciji odgovorov znotraj vsakega od obeh vprašanj*).
- Potencialni zaposlitveni/delovni emigranti: tisti, ki so odgovorili z »b« ali »c« ali »d« ali »e« na prvo vprašanje in obenem z »b« ali »d« ali »e« na drugo vprašanje (*ali se torej pojavlja znotraj obeh vprašanj, pri kombinaciji odgovorov na obe vprašanji pa smo uporabili in*).
- Dejanski zaposlitveni/delovni emigranti (v času anketiranja in kdaj v preteklosti): ni dileme, ker je mogoč samo en odgovor (»f« pri drugem vprašanju).
- Drugo: tisti, ki so navedli odgovor »drugo« na enega od obeh vprašanj ali na obe.
- Manjkajoči: tisti, ki niso odgovorili na nobeno od obeh vprašanj.

3.3 Instrumenti za analizo značilnosti migrantov in nemigrantov

Značilnosti potencialnih in dejanskih migrantov v primerjavi z nemigranti smo proučili s pomočjo uporabe različnih vrst analize: prek statistične analize (statistično značilnih) razlik med temi skupinami respondentov, prek indeksa selektivnosti migracij in prek strukture odgovorov ob »križanju« dveh ali treh spremenljivk. Indeks selektivnosti migracij, ki daje vpogled v nagnjenost anketirancev k potencialni ali dejanski zaposlitveni emigraciji, je opredeljen kot koeficient med deležem anketirancev z določeno značilnostjo med vsemi emigranti (potencialnimi, dejanskimi) in vsemi

odločenimi nemigranti, od katerega odštejemo 1 in nato dobljeno število pomnožimo s 100.⁷

4. Populacija, vzorec, respondenti in vsi študenti

4.1 Velikost populacije in vzorca ter odziv na anketiranje

Za **populacijo** nismo imeli podatkov o udeležencih, temveč o izmenjavah. Skupno število Erasmusovih izmenjav v obdobju 2005–2010 je znašalo 7199. Število izmenjav je bilo večje od števila udeležencev izmenjav zaradi že navedene možnosti udeležbe na eni študijski izmenjavi in eni izmenjavi zaradi prakse s strani posameznega študenta (tudi znotraj posameznega študijskega leta). Celotni **vzorec** je znašal 81 % populacije (po letnih generacijah pa se je gibal od 70 % do 99 % – glej tabelo 2), saj smo elektronske naslove pridobili za udeležence 5817 izmenjav; to kategorijo bomo imenovali »vzorec – izmenjave«. Z odstranitvijo podvajanja posameznega elektronskega naslova (zaradi večkratnih izmenjav posamezne osebe) smo dobili podatek o številu udeležencev navedenega števila izmenjav; teh je bilo 5635. To je skupno število oseb, ki smo jim poslali vprašalnik, torej skupno število kontaktiranih oseb (*potencialni vzorec – osebe*). Med njimi je bilo 465 takih, katerih elektronski naslov ni bil več veljaven ali pa je bil napačen. Tako znaša končno skupno število potencialnih respondentov (*dejanski vzorec – osebe*) 5171 oseb (od 5635 je odšteto 465).

Odziv na anketiranje je bil velik. Odzvalo se je 2763 oseb, kar je 53 % uspešno kontaktiranih oseb (oseb v dejanskem vzorcu). Če tudi pri respondentih upoštevamo število izmenjav, ki jih je bilo 2950 oziroma 1,07 na osebo in imamo vse tri kategorije (populacija, vzorec, respondenti) izražene na enak način (izmenjave), znaša stopnja odziva na anketiranje 51 % in delež respondentov v populaciji 41 %. V tabeli 2 prikazujemo v stolpcih 3–5 tako izraženi odziv, v zadnjih dveh stolpcih

⁷ Podrobneje glej to in druge opredelitve tega indeksa v: Malačič, 2000: 166–169.

Tabela 2: Velikost populacije, vzorca, stopnja odziva na anketiranje in delež respondentov v populaciji – anketiranje Erasmusovih študentov generacij 2005–2010

Študijsko leto	Populacija in vzorec (oboje je izraženo v številu izmenjav)		Primerjava populacije, vzorca in respondentov (vse kategorije so izražene v izmenjavah)			Primerjava populacije, vzorca in respondentov (respondenti so izraženi v osebah, vzorec in populacija pa v izmenjavah)	
	populacija	vzorec	% vzorca v populaciji	% respond. v vzorcu	% respond. v populaciji	% respond. v vzorcu	% respond. v populaciji
	1	2	3	4	5	6	7
2005/06	879	710	80,8	27,2	22,0	27,2	22,0
2006/07	982	768	79,0	36,2	28,6	36,8	29,1
2007/08	1192	912	76,5	45,9	35,2	41,4	31,7
2008/09	1308	910	69,6	60,7	42,2	53,4	37,2
2009/10	1368	1047	76,5	54,7	41,9	49,7	38,0
2010/11	1480	1470	99,3	57,4	57,0	53,9	53,5
Skupaj	7199	5817	80,8	50,7	41,0	45,6	36,8

Vir: Lastni izračuni na podlagi naslednjih virov: Anketa (2011, 2012), IER, CMEPIUS, 2011, 2012, 2012a (Erasmusovi študenti: populacija, e-naslovi; interna dokumentacija).

pa še delež respondentov v vzorcu in populaciji, pri čemer so respondenti izraženi v številu oseb, preostali dve kategoriji pa v številu izmenjav. Ne glede na način merjenja (prvi je verodostojen, drugi manj) je bil odziv večji pri udeležencih izmenjav v zadnjih treh opazovanih letih (pri vseh je znašal 50 % ali več), najmanjši pa pri udeležencih izmenjav v prvem opazovanem letu. Glede na vrsto izmenjave je bil odziv na anketiranje večji za udeležence izmenjave zaradi prakse kakor pa za udeležence izmenjave zaradi študija.

4.2 Značilnosti respondentov in njihova ocena pozitivnih učinkov izmenjave Erasmus

Med respondenti je bilo 69 % žensk in 31 % moških, v času anketiranja so bili v povprečju stari 27 let, njihovi starši so v večini primerov imeli terciarno izobrazbo⁸ (vsaj eden od njiju kar v 65 % primerov), blizu 40 % jih je bilo iz Osrednjeslovenske regije (po desetina iz Podravske, Savinjske in Gorenjske regije ter preostala tretjina iz ostalih osmih regij). Po študijskem področju na ravni enomestne šifre klasifikacije KLASIUS-P področij izobraževanja jih je bilo največ s področja družbenih, poslovnih, upravnih in pravnih ved (39 %); s 24 % so sledili tisti s področja umetnosti in humanistike ter z 11 % tisti s področja tehnike, proizvodnih tehnologij in gradbeništva. Tri četrtine respondentov je imelo že pred Erasmusovo izmenjavo vsaj nekaj izkušenj z mednarodnim okoljem. Najpogosteje so navajali »sestra, brat, prijatelj, sošolci in vrstniki, s katerimi se družim, so se udeležili mednarodnih študentskih izmenjav«. Mednarodna študentska izmenjava Erasmus je bila za večino zelo dragocena izkušnja. Predvsem so z njo utrdili

⁸ Po analizi Grabnerjeve s sodelavci (Grabner in dr., 2014: 14), ki temelji na podatkih iz raziskave Eurostudent – IV, je za Erasmusove študente v Sloveniji značilna odsotnost mladih iz najnižjih socialnih slojev. Enako velja med skupno 24 državami še za 4 države: Hrvaško, Poljsko, Romunijo in Slovaško.

znanje tujih jezikov, povečali samozavest⁹ ter pridobili večjo strokovno širino in splošno razgledanost.

4.3 Primerjava populacije, vzorca in respondentov

Vse tri kategorije, povezane z anketiranjem (populacija, vzorec, respondenti), ali dve med njima smo lahko primerjali po tistih značilnostih, za katere smo imeli podatke za vse primerjane kategorije.

Primerjava vzorca s populacijo in respondentov z vzorcem – Vzorec in populacijo ter respondente z vzorcem smo primerjali po dveh značilnostih, za kateri smo imeli podatke za oba para kategorij. To pa je študijsko leto izmenjave in vrsta izmenjave. Glede na razpoložljivost e-naslovov nekdanjih erasmusovcev za posamezne letne generacije (študijsko leto izmenjave; glej tabelo 2) so v vzorcu v primerjavi s populacijo nadpovprečno zastopani udeleženci izmenjave v letu 2010/2011, podpovprečno pa udeleženci izmenjave v letu 2008/2009. Med respondenti so bile zaradi že prikazanih razlik v odzivu zadnje triletne generacije zastopane bolj, predhodne tri pa manj kot v vzorcu. Opazovanje vrste Erasmusove izmenjave (študij, praksa) kaže, da je bila razpoložljivost podatka o elektronskem naslovu udeležencev izmenjave (delež vzorca v populaciji – velikost vzorca) večja za študente, ki so bili v opazovanem obdobju 2005–2010 na študijski izmenjavi, kot za tiste, ki so bili na izmenjavi zaradi prakse (v povprečju 72 % nasproti 82 %). Zato je delež prvih v vzorcu rahlo večji kot v populaciji. Med respondenti pa je bila zaradi že prikazanih razlik v odzivu izmenjave zaradi prakse udeležena z večjim deležem kot v vzorcu (16 % nasproti 11 %) na račun izmenjav zaradi študija (84 % nasproti 89 %).

⁹ Kot smo že omenili v poglavju 2, podobne ugotovitve izhajajo tudi iz študij za druge države (glej: Van Mal, 2014: 298–299).

Primerjava respondentov s populacijo – Respondente in populacijo smo primerjali po naslednjih šestih značilnostih, za katere smo imeli podatke za obe kategoriji (respondente, populacijo): starost v času izmenjave, spol, leto izmenjave, vrsta izmenjave, država izmenjave in področje študija. Vpliv velikosti vzorca in odziva anketirancev se izraža v deležu respondentov v populaciji ter v podobnosti oziroma razlikah v strukturi obeh kategorij (respondentov in populacije). S primerjavo strukture respondentov in populacije po navedenih šestih značilnostih bomo dobili vpogled, v kolikšni meri so respondenti reprezentativni za celotno populacijo.

Respondenti so bili v času izmenjave v povprečju enako *stari* kot udeleženci izmenjave v celi populaciji (23,3 leta in 23,1 leta). Tako v populaciji kot med respondenti je bilo bistveno več žensk kot moških, pri tem pa med respondenti še nekoliko več kot v populaciji. Opazovanje *leta izmenjave* kaže, da se je struktura respondentov od strukture populacije razlikovala po nadpovprečni zastopanosti zadnje letne generacije (2010) in manjši zastopanosti prvih treh letnih generacij (2005–2007). Po *vrsti izmenjave* pa sta bili struktura respondentov in populacije podobni ob siceršnji nekoliko manjši zastopanosti erasmusovcev zaradi študijske izmenjave na račun tistih zaradi prakse. Za udeležence študijske izmenjave smo pridobili podatke za 55 % populacije in za udeležence prakse za 39 %. Struktura populacije in respondentov z vidika *države izmenjave* je bila podobna. Delež najpogostejših držav (Španije, Nemčije, Portugalske) je bil podoben v populaciji in med respondenti ne glede na to, ali pri respondentih opazujemo izmenjave ali osebe.

Za *področje študija* (v času izmenjave) je bila najbolj verodostojna primerjava mogoča na ravni 1-mestne šifre uporabljene klasifikacije ISCED-97. Populacija je najboljša predstavljena (respondenti predstavljajo več kot 50 % populacije) za študijska področja storitve, zdravstvo in sociala, najmanj (pod povprečjem – 38–39 %) pa za naslednja študijska področja: družbene, poslovne, upravne in pravne vede; kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo in veterinarstvo. Glavna razlika v strukturi populacije in respondentov je precej manjša zastopanost erasmusovcev s področja družbenih ved med respondenti kot v populaciji. In to kljub temu, da ti predstavljajo največji delež vseh respondentov, in sicer blizu 40 %.

4.4 Primerjava populacije in respondentov s celotno študentsko populacijo

Populacija Erasmusovih študentov generacij 2005–2010 predstavlja 1,1 % celotne študentske populacije (vseh vpisanih v terciarno izobraževanje) v Sloveniji v obdobju 2005–2010, anketirani Erasmusovi študenti, ki so se odzvali na anketiranje (respondenti) v letih 2011/2012, pa 0,4 % te populacije. V sliki 1 prikazujemo, kakšne so razlike v vrednosti teh kazalnikov po študijskem področju

in spolu. Prvi kazalnik prikazuje udeležbo študentov s posameznih študijskih smeri ali obeh spolov v študentski izmenjavi Erasmus, drugi kazalnik pa njihovo zastopanost med respondenti. Za študijsko področje in spol, pri katerih je vrednost drugega navedenega kazalnika višja, je reprezentativnost dobljenih rezultatov, prikazanih v petem in šestem poglavju tega prispevka, za populacijo večja. Vrednost drugega kazalnika je odvisna od zajetosti študentov posameznega študijskega področja ali spola v vzorec (razpoložljivost elektronskega naslova) in od stopnje odziva na anketiranje oziroma sintezno – od deleža respondentov v Erasmusovi populaciji (kar prikazujemo v poglavju 4.3). Kot je razvidno iz slike 1, je vrednost obeh kazalnikov za ženske nekoliko večja kot za moške, med študijskimi smermi pa je največja za »umetnost in humanistiko«. Posplošitve na študentsko populacijo so zato za ženske bolj verodostojne kot za moške, med smermi študija pa najbolj za navedeno širše področje (umetnost in humanistika).

5. Izsledki o obsegu emigracije

Pogledali bomo evidentiran obseg dejanske in potencialne zaposlitvene emigracije med respondenti (realiziranim vzorcem) ter ocenjen obseg za celotno populacijo nekdanjih Erasmusovih študentov generacij 2005–2010.

5.1 Evidentiran obseg zaposlitvene emigracije v realiziranem vzorcu

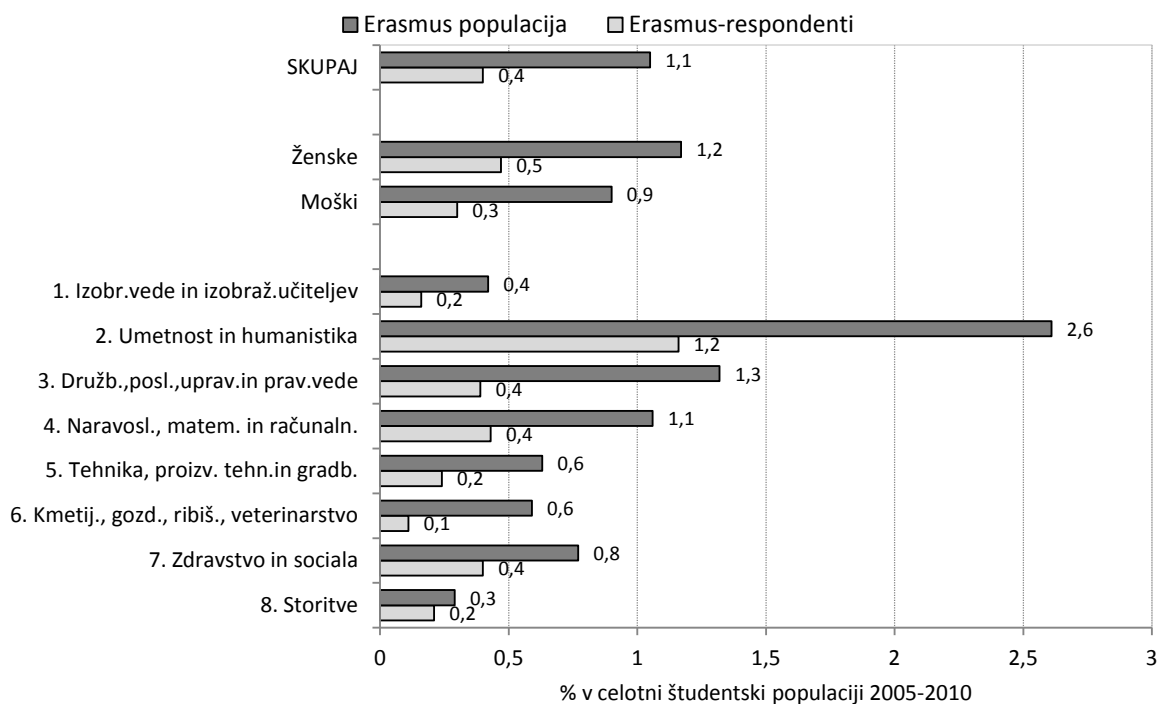
Kot je razvidno iz slike 2, je bilo v času anketiranja med 2615 respondenti na ustrezni dve vprašanji (verjetnost sprejema ponudbe za zaposlitev v tujini po končanem študiju, iskanje dela v tujini in zaposlitev v tujini) malo odločenih nemigrantov (23 %), zelo veliko potencialnih emigrantov (58 %) ter dobra desetina (12 %) dejanskih delovnih/zaposlitvenih emigrantov (v tujini zaradi zaposlitve). Med 300 dejanskimi zaposlitvenimi emigranti je bilo 61 % (183 oseb) takih, ki so bili v tujini zaposleni v času anketiranja, in 39 % (117 oseb) takih, ki so bili v tujini zaposleni kdaj prej.

5.2 Ocenjen obseg zaposlitvene emigracije za celotno populacijo Erasmusovih študentov

V oceni števila emigrantov v populaciji smo upoštevali strukturo populacije po tistih značilnostih, za katere smo imeli podatke tako za respondente kot za populacijo, in evidentiran obseg emigracije med respondenti.¹⁰ Potek izračuna ocene za populacijo prikazujemo v nadaljevanju, še natančneje pa drugje (Bevc, Ogorevc, 2014: 63–66). Populacijo smo razdelili na 864 manjših enot, pri čemer smo upoštevali spol (2 kategoriji), leto izmenjave (6 kategorij), vrsto izmenjave

¹⁰ Obenem smo obseg emigracije v populaciji ocenili tudi po teh značilnostih erasmusovcev, a tega v tem prispevku ne prikazujemo, ker presega njegov domet (o tem glej več v: Bevc, Ogorevc, 2013).

Slika 1: Delež populacije Erasmusovih študentov in anketiranih Erasmusovih študentov (respondentov) v celotni študentski populaciji* obdobja 2005–2010 – po spolu in področju študija ** (%)

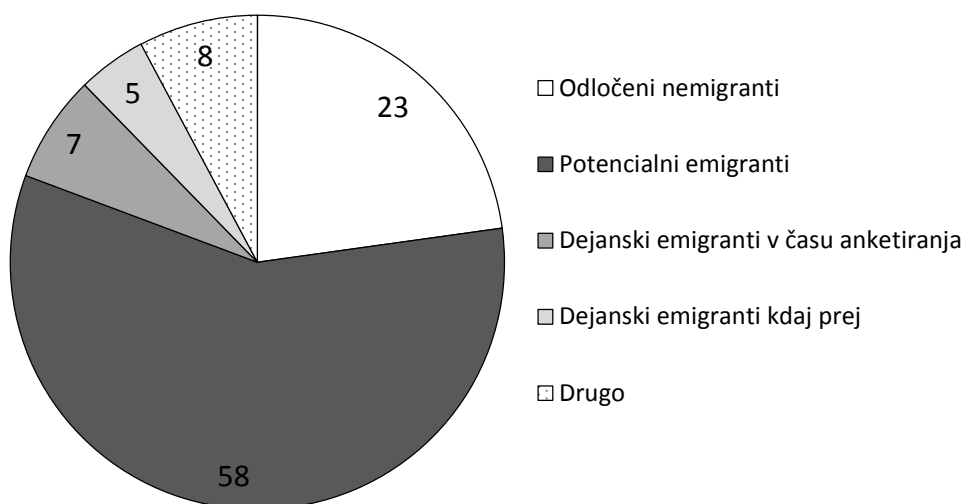


Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012), CMEPIUS (2012a) in SURS (2013).

* Za Erasmusove študente se podatki nanašajo na število izmenjav, za študentsko populacijo pa na število študentov.

** Za Erasmusove študente je uporabljena klasifikacija ISCED-97 (za pojasnila glej poglavje 3), za študentsko populacijo pa kombinacija te mednarodne klasifikacije z nacionalno klasifikacija KLASIUS-P. Številka pred nazivom študijskega področja je uradna 1-mestna šifra v uporabljeni klasifikaciji.

Slika 2: Relativni obseg evidentirane zaposlitvene emigracije med Erasmusovimi študenti generacij 2005–2010 (2011/2012) – struktura 2615 respondentov (%)



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012).

(2 kategoriji), področje študija (9 kategorij), opredelitev glede dejanske ali potencialne zaposlitve v tujini (4 kategorije) in starost.¹¹ Nato smo za vsako tako enoto izračunali delež študentov z določeno opredelitvijo glede zaposlitvene emigracije (odločeni nemigranti, potencialni zaposlitveni emigranti, dejanski zaposlitveni emigranti, drugo) v realiziranem vzorcu (med respondenti); v obrazcih v nadaljevanju smo to označili z »m«. V drugem koraku smo te deleže pomnožili s celotnim številom Erasmusovih študentov (populacija) v teh manjših enotah. Na podlagi ocene števila študentov z navedeno značilnostjo »m« (odločeni nemigranti itd.) v manjših enotah smo v zadnjem koraku izračunali oceno obsega emigracije (dejanske in potencialne) oziroma nemigracije v populaciji po preostalih naštetih štirih kategorijah (spol, leto izmenjave, vrsta izmenjave, področje študija) tako, da smo sešteli vse ocenjene študente po opazovani peti kategoriji (m). Obrazca za izračun obsega pojava (števila Erasmusovih študentov po posamezni od petih značilnosti) v manjši enoti sta bila taka:

$$\text{ocena obsega pojava}_{i,j,k,l,m} = \frac{\text{število študentov v vzorcu}_{i,j,k,l,m}}{\text{stopnja odziva na anketiranje}_{i,j,k,l,m}} * q, \quad (1)$$

pri čemer q pomeni korekcijski faktor, ki pretvori število izmenjav v število Erasmusovih študentov¹², i označuje spol, j leto izmenjave, k vrsto izmenjave (študij, praksa), l področje študija ter m opredelitev študentov glede dejanske in potencialne zaposlitvene emigracije (1 – nemigranti, 2 – potencialni migranti, 3 – dejanski migranti, 4 – drugo). Odziv na anketiranje je bil določen z obrazcem:

$$\text{stopnja odziva na anketiranje}_{i,j,k,l,m} = \frac{\text{število študentov v vzorcu}_{i,j,k,l,m}}{\text{število izmenjav v populaciji}_{i,j,k,l,m}}, \quad (2)$$

Ocena obsega potencialne emigracije ($m = 2$) tako pomeni zmnožek števila potencialnih emigrantov med respondenti in inverzne vrednosti stopnje (deleža) odziva na anketiranje. Ocena skupnega števila potencialnih zaposlitvenih emigrantov v populaciji je podana z naslednjim obrazcem:

$$\text{ocena obsega pojava}_{m=2} = \sum_{m=2}^2 \sum_i \sum_j \sum_k \sum_l \frac{\text{število študentov v vzorcu}_{i,j,k,l,m}}{\text{odziv}_{i,j,k,l,m}} * q. \quad (3)$$

Na enak način smo za populacijo ocenili tudi število dejanskih zaposlitvenih emigrantov ($m = 3$) in odločenih nemigrantov ($m = 1$). V oceni za populacijo niso upoštevani tisti, ki so se udeležili obeh vrst izmenjave.

V sliki 3 prikazujemo primerjavo števila zaposlitvenih emigrantov in odločenih nemigrantov med respondenti (anketa) in v populaciji (ocena).

5.3 Zaposlitvena emigracija po predvidenem obdobju bivanja v tujini

Za oceno, kolikšen delež evidentiranih (realiziran vzorec – respondenti) in ocenjenih (populacija) zaposlitvenih

emigrantov med nekdanjimi erasmusovci generacij 2005–2010 je bil v času anketiranja (konec leta 2011 in začetek leta 2012) za Slovenijo bolj verjetno izgubljen (predstavljajo potencialno ali dejansko dolgoročno in s tem trajno emigracijo), je v primeru odhoda v tujino pomembno poznavanje predvidenega obdobja njihovega bivanja v tujini. Najprej prikazujemo glavne ugotovitve o tem obdobju za potencialno, nato pa še za dejansko emigracijo.

Potencialna emigracija – Strukturo *evidentiranih* potencialnih zaposlitvenih emigrantov med respondenti po tej značilnosti prikazujemo v sliki 4. Kot vidimo, bi jih kar 44 % ostalo v tujini za več kot 3 leta (tem bomo rekli dolgoročni oz. trajni zaposlitveni emigranti). Če za 3780 ocenjenih potencialnih zaposlitvenih emigrantov v *populaciji* mladih, ki so bili v obdobju 2005–2010 na eni vrsti študentske izmenjave Erasmus, predpostavimo enako strukturo, kot smo jo ugotovili za realiziran vzorec, je bilo med njimi kar 1664 potencialnih dolgoročnih emigrantov: 1021 takih, ki bi v tujini ostali za obdobje med 3 in 10 let, in 643 takih, ki bi odšli v tujino za obdobje, daljše od 10 let ali za vedno.

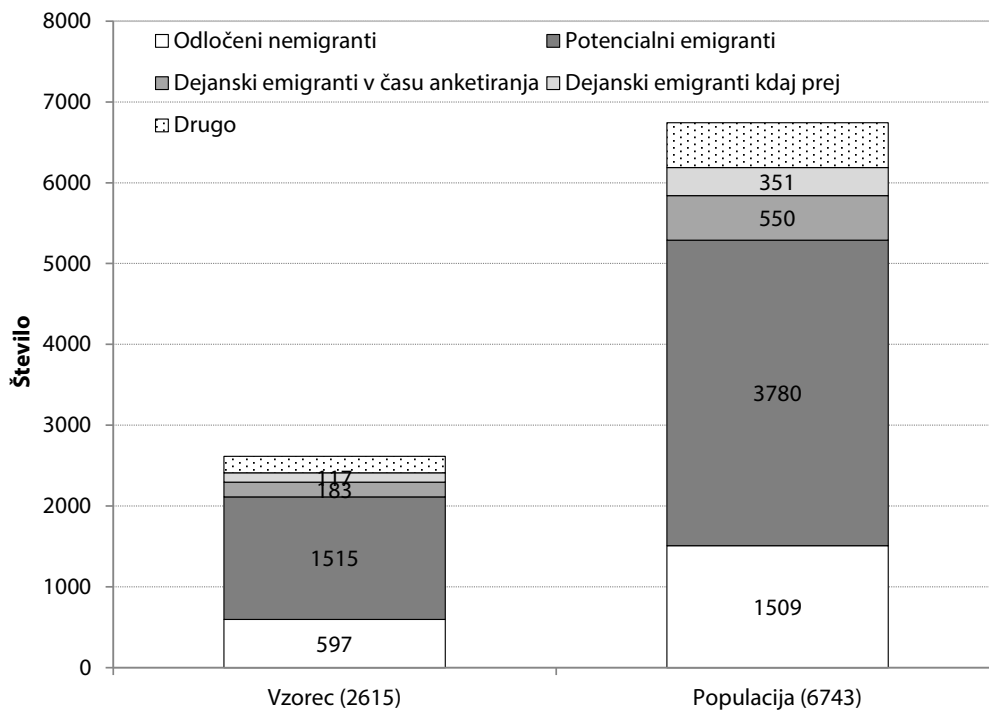
Za evidentirane potencialne emigrante med respondenti smo predvideno obdobje bivanja v tujini pogledali tudi po nekaterih značilnostih, in sicer po spolu, regiji stalnega bivališča in področju študija. Opazovanje po *spolu* kaže, da je delež opredeljenih glede predvidenega obdobja bivanja v tujini med moškimi večji kot med ženskami, obenem je med prvimi več dolgoročnih emigrantov kot med drugimi (slika 5). Tako za moške kot za ženske pa je značilno, da med opredeljenimi prevladujejo dolgoročni migranti. Opazovanje *regije stalnega bivališča* kaže, da je največji delež dolgoročnih emigrantov med vsemi potencialnimi emigranti v regiji značilen za Zasavsko in Pomursko regijo, večji kot v povprečju v državi pa še za Podravsko, Savinjsko in Spodnjeposavsko regijo (slika 6). Za *področje študija* pa ugotavljamo (glej sliko 7), da je največji delež dolgoročnih emigrantov med vsemi potencialnimi zaposlitvenimi emigranti na posamezni študijski smeri enomestne šifre klasifikacije KLASIUS-P značilen za smeri s šifro 6 in 5 (kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo, veterinarstvo; tehnika, proizvodne tehnologije in gradbeništvo), večji kot v povprečju v državi pa še za smeri s šifro 8 in 3 (storitve; družbene, poslovne, upravne in pravne vede).

Dejanska emigracija – Med tistimi *evidentiranimi* dejanskimi zaposlitvenimi emigranti, ki so bili v tujini zaposleni v času anketiranja (aktualni zaposlitveni emigranti) in so se v preteklosti udeležili ene vrste izmenjave, je bila polovica (48,5 %) neodločenih, 14 % kratkoročnih (do 3 leta) in 37,5 % dolgoročnih migrantov (nad 3 leta). Če za ocenjenih 550 aktualnih zaposlitvenih emigrantov v *populaciji* predpostavimo prav tako strukturo, kot smo jo ugotovili za realiziran

¹¹ Pri starosti v času izmenjave se je izkazalo, da ni statistično značilnih razlik med populacijo in respondenti znotraj manjših enot, zato ni bila upoštevana pri ocenjevanju obsega emigracije za populacijo.

¹² Ta koeficient smo izračunali za respondente in je znašal 1,07.

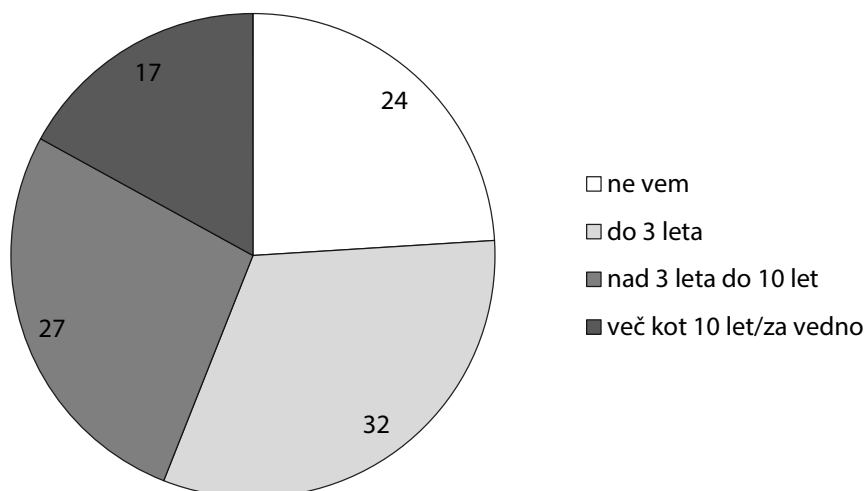
Slika 3: Obseg zaposlitvene emigracije med Erasmusovimi študenti generacij 2005–2010 v realiziranem vzorcu (evidentiran obseg) in populaciji (ocenjen obseg) leta 2011/2012 – število oseb*



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012), IER; CMEPIUS, 2011, 2012.

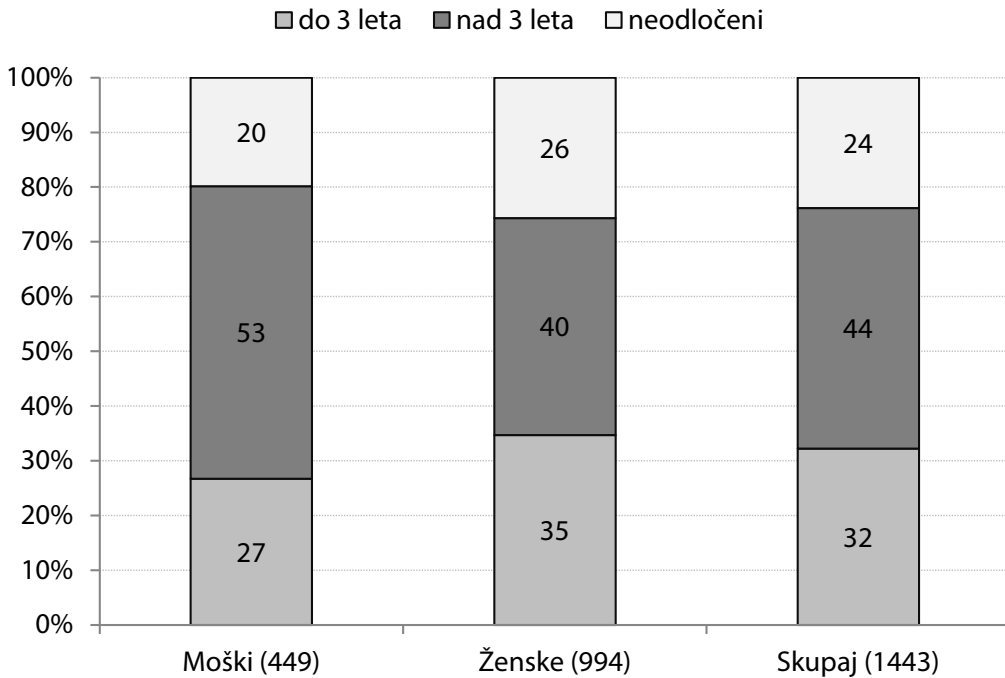
* V oceni za populacijo so upoštevani udeleženci ene vrste izmenjave. Podatki za realiziran vzorec (respondente) pa se nanašajo na vse udeležence Erasmusove izmenjave (zaradi študija, prakse ali obojega). Med vsemi respondenti na ustrezni vprašanji za opredelitev zaposlitvenih migrantov je bilo 8 % takih, ki so se udeležili obeh vrst izmenjave.

Slika 4: Evidentirana potencialna zaposlitvena emigracija med anketiranimi Erasmusovi študenti (respondenti) generacij 2005–2010 v letu 2011/2012 po predvidenem obdobju bivanja v tujini – struktura 1515 potencialnih emigrantov (%)



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011-2012).

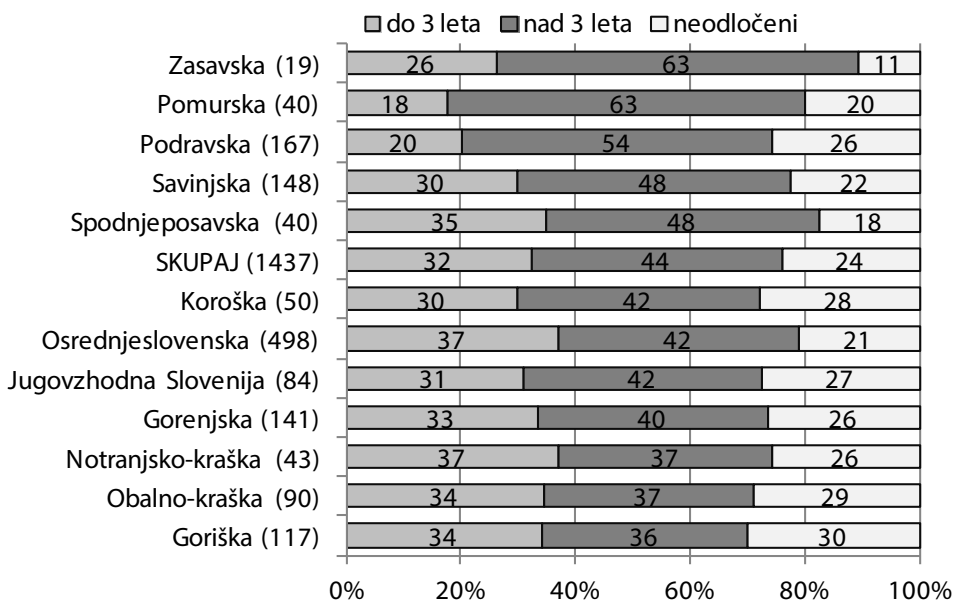
Slika 5: Evidentirani potencialni zaposlitveni emigranti med anketiranimi Erasmusovimi študenti (respondenti) generacij 2005–2010 v letu 2011/2012 po predvidenem obdobju bivanja v tujini in spolu* – struktura (%)



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012).

* V oklepaju na x osi je prikazano število potencialnih emigrantov, za katere sta bila na razpolago oba podatka (spol, predvideno obdobje bivanja v tujini).

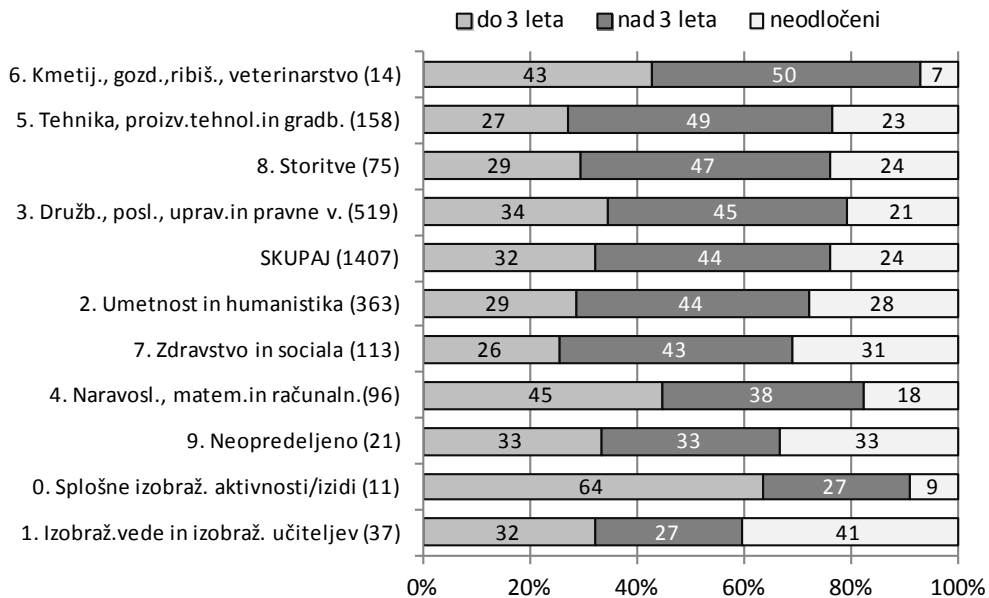
Slika 6: Evidentirani potencialni zaposlitveni emigranti med anketiranimi Erasmusovimi študenti (respondenti) generacij 2005–2010 v letu 2011/2012 po predvidenem obdobju bivanja v tujini in regiji stalnega bivališča* – struktura (%)



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012).

* V oklepaju za imenom regij je prikazano število potencialnih emigrantov, za katere sta bila na razpolago oba podatka (regija, predvideno obdobje bivanja v tujini). Regije so razvrščene po velikosti deleža dolgoročnih emigrantov.

Slika 7: Evidentirani potencialni zaposlitveni emigranti med anketiranimi Erasmusovimi študenti (respondenti) generacij 2005–2010 v letu 2011/2012 po predvidenem obdobju bivanja v tujini in področju študija* – struktura (%)



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012).

* V oklepaju je pri posamezni študijski smeri prikazano število potencialnih emigrantov, za katere sta bila na razpolago oba podatka (področje študija, predvideno obdobje bivanja v tujini). Področja študija so razvrščena po velikosti deleža dolgoročnih emigrantov. Za področje študija je uporabljena klasifikacija KLASIUS-P (na ravni 1-mestne šifre). Pred nazivom študijskega področja je prikazana njegova šifra po tej klasifikaciji.

vzorec, je bilo med njimi 206 dolgoročnih emigrantov (v tujini nameravajo ostati več kot 3 leta), to je 3 % nekdanjih erasmusovcev generacij 2005–2010, ki so se udeležili ene vrste izmenjave.

6. Izsledki o značilnostih evidentiranih zaposlitvenih emigrantov in odločenih nemigrantov – v realiziranem vzorcu

Skupine značilnosti, za katere smo proučili razlike med dejanskimi in potencialnimi zaposlitvenimi emigranti ter nemigranti v realiziranem vzorcu nekdanjih Erasmusovih študentov generacij 2005–2010, so: socialno-ekonomske, lokacijske (regija stalnega bivališča), izkušnje z mednarodnim okoljem pred Erasmusovo izmenjavo, strokovne značilnosti, značilnosti Erasmusove izmenjave, dejavniki iskanja dela v tujini in sprejema ponudbe za delo v tujini (verjetnosti zaposlitve v tujini) ter vrednote pri iskanju kraja dela/bivanja. Med navedenimi tremi skupinami respondentov smo ugotovili statistično značilne razlike za veliko njihovih značilnosti, vendar pa so bile razlike glede na velikost opazovanega korelacijskega koeficienta – Cramerjevega ali Spearmanovega – praviloma majhne (glej tabelo 3). Največje razlike smo ugotovili za naslednje značilnosti: področje študija, vrsto izmenjave (študij, praksa), oceno nekaterih pridobitev z Erasmusovo izmenjavo (pričakovanje o lažji zaposlitvi v tujini po udeležbi na izmenjavi, odprtje novih možnosti

mednarodnega sodelovanja z izmenjavo) in prisotnost predhodnih izkušenj z mednarodnim okoljem. Vrstni red navedenih značilnosti temelji na izračunani jakosti razlik (velikosti korelacijskega koeficienta).

V nadaljevanju predstavljamo analizo po posameznih od navedenih skupin značilnosti/dimenzije, pri čemer praviloma prikazujemo analizo za tiste posamezne dimenzije, za katere smo ugotovili statistično značilne razlike; ponekod prikazujemo analizo tudi za nekatere druge dimenzije.

6.1 Socialno-ekonomske značilnosti, regija bivališča in izkušnje z mednarodnim okoljem

Opazovali smo naslednje značilnosti: spol, starost, izobrazbo staršev, regijo stalnega bivališča pred odhodom v tujino in predhodne izkušnje z mednarodnim okoljem. Statistično značilne razlike med tremi skupinami respondentov (odločeni nemigranti, potencialni migranti, dejanski migranti) smo ugotovili za starost, regijo bivališča in izkušnje z mednarodnim okoljem. V nadaljevanju prikazujemo analizo najprej za slednje značilnosti, nato pa še za izobrazbo staršev.

Povprečna starost vseh skupin respondentov v času izmenjave je bila nekaj čez 23 let, povprečna starost v času anketiranja pa je znašala za dejanske zaposlitvene emigrante 28 let, za potencialne zaposlitvene emigrante

Tabela 3: Značilnosti, po katerih se zaposlitveni emigranti in odločeni nemigranti med anketiranimi Erasmusovimi študenti generacij 2005–2010 statistično značilno razlikujejo

Skupina značilnosti	Značilnost	Korelacijski koeficient*	
		Cramerjev	Spearmanov
Socialnoekonomске	starost v času izmenjave		0,047
	starost v času anketiranja		0,111
Regija stalnega bivališča	statistična regija	0,066	
Predhodne izkušnje z mednarodnim okoljem	izkušnje z mednarodnim okoljem	0,134	
Strokovne	področje študija	0,200	
	vrsta izmenjave	0,156	
	leto izmenjave		-0,120
	trajanje izmenjave		0,068
	vidiki študija/prakse: 1 izmed opazovanih 7 (opremljenost izobr. ustanove/ podjetja)	0,058	
	koristi izmenjave (vseh opazovanih 8)	0,055–0,164	
Dejavniki verjetnosti zaposlitve v tujini	10 izmed opazovanih 11 dejavnikov	0,046–0,124	
Vrednote pri iskanju kraja dela/bivanja	12 izmed 16 opazovanih vrednot	0,059–0,097	

Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012).

* Ponekod je prikazan razpon: kjer gre za skupine značilnosti. Koeficient je v tem primeru prikazan le za statistično značilne dejavnike/vrednote ipd. v dani skupini.

in za odločene nemigrante pa 27 let. Vpliv *predhodnih izkušenj z mednarodnim okoljem* na potencialno in zlasti na dejansko zaposlitveno emigracijo je razviden predvsem iz indeksa selektivnosti migracij. Med odločenimi nemigranti je bilo bistveno več takih brez teh izkušenj kot med potencialnimi in zlasti v primerjavi z dejanskimi emigranti. Primerjava strukture respondentov po *regiji stalnega bivališča* pa kaže, da so k potencialni zaposlitveni emigraciji najbolj nagnjeni (indeks selektivnosti migracij) respondenti iz Podravske, Koroške in Savinjske regije, k dejanski zaposlitveni emigraciji pa najbolj respondenti iz Zasavske, Koroške in Pomurske regije.

Analiza socialno-ekonomskega položaja respondentov (opazovan prek *izobrazbe njihovih staršev*) kaže, da je bila nagnjenost k zaposlitveni emigraciji najmanjša med anketiranci, katerih starši so imeli terciarno izobrazbo, in največja pri tistih, katerih starši so imeli srednješolsko izobrazbo.

6.2 Strokovne značilnosti

Opazovali smo tri strokovne značilnosti: vrsto študija (stari ali bolonjski programi), letnik študija in področje študija v času izmenjave. Le po zadnji navedeni značilnosti (*področje študija*) se odločeni nemigranti, potencialni in dejanski zaposlitveni emigranti statistično značilno razlikujejo, vendar pa so razlike majhne. Analizo prikazujemo le za to značilnost.

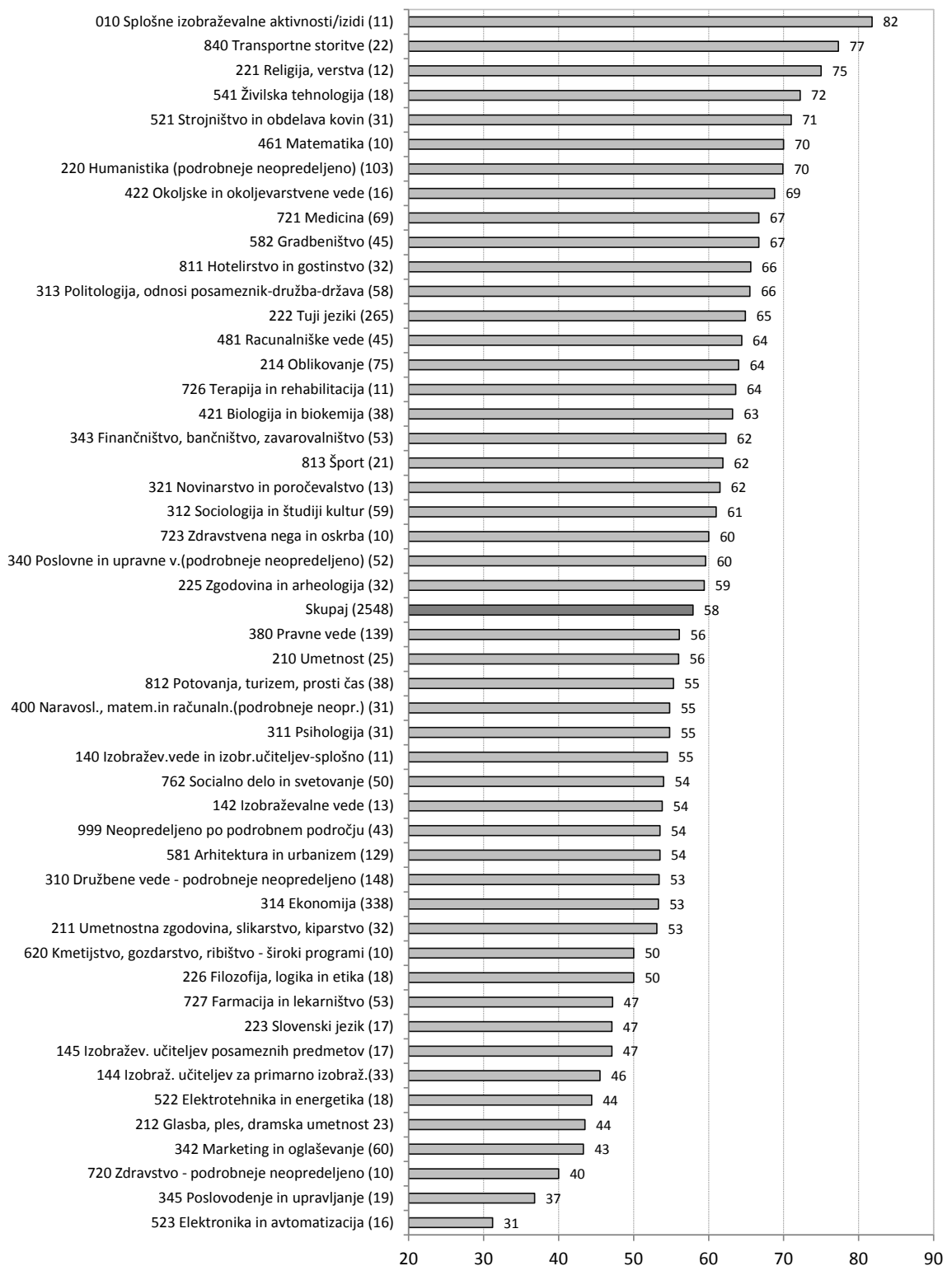
Na ravni 3-mestne šifre uporabljene klasifikacije študijskih področij KLASIUS-P so razlike nekoliko večje kot na ravni 1-mestne šifre. Iz indeksa selektivnosti migracij na ravni 1-mestne šifre izhaja, da so k obema vrstama zaposlitvene emigracije (potencialni, dejanski) najbolj nagnjeni anketirani nekdanji erasmusovci s študijskega

področja »storitve«, najmanj pa tisti s področja prve in sedme ravni uporabljene klasifikacije KLASIUS-P (izobraževalne vede in izobraževanje učiteljev; zdravstvo in sociala). V sliki 8 v nadaljevanju pa prikazujemo za bolj razdelano raven področja študija (in sicer na ravni 3-mestne šifre klasifikacije KLASIUS-P) za tista področja izmed vseh, za katera smo imeli odgovore od najmanj 10 nekdanjih erasmusovcev, relativni obseg potencialne zaposlitvene emigracije. Med 10 študijskimi področji, za katera je bil v času anketiranja ta obseg največji, se pojavljajo mladi s področja matematike, medicine, strojništva in gradbeništva. Od študijskih področij z manj kot 10 respondenti pa je bil v času anketiranja ta obseg velik tudi med mladimi s področja fizike in astronomije ter uporabnega računalništva. Nekatera med temi študijskimi področji (matematika, fizika) so bila najpogosteje zastopana tudi v emigraciji znanstvenikov v obdobju 1995–2009 (Bevc, Ogorevc, Koman, 2012). Za strokovnjake s področja strojništva in gradbeništva je velik obseg potencialne emigracije mogoče razložiti s propadom velikega števila podjetij v zadnjih letih (zlasti gradbenih).

6.3 Značilnosti Erasmusove izmenjave in ocena njenih koristi

Opazovali smo naslednje značilnosti: vrsto mobilnosti (študij, praksa), študijsko leto izmenjave, trajanje izmenjave (1 semester, 2 semestra, ipd.), državo izmenjave, ocenjeno bivanje/študij/prakso v tujini (več vidikov) in ocenjene koristi/pridobitve izmenjave (več vrst). V nadaljevanju prikazujemo analizo tistih navedenih značilnosti, za katere smo ugotovili statistično značilne razlike med odločenimi nemigranti, potencialnimi in dejanskimi zaposlitvenimi emigranti: vrsta, leto in trajanje izmenjave, opazovane koristi/pridobitve izmenjave.

Slika 8: Relativni obseg potencialne zaposlitvene emigracije* med anketiranimi Erasmusovimi študenti (respondenti) generacij 2005–2010 po področju študija na ravni 3-mestne šifre klasifikacije KLASIUS-P – v letu 2011/2012 (%)**



Vir: Lastni izračuni na podlagi podatkov v: Anketa (2011, 2012), Vprašalnik o mobilnosti in emigraciji Erasmusovih študentov, IER; KLASIUS-P (2006).

* Delež potencialnih emigrantov med respondenti na posameznem študijskem področju.

** Upoštewane so smeri, za katere smo imeli odgovore od najmanj 10 oseb. Področja študija so razporejena glede na velikost vrednosti kazalnika. Številka pred nazivom študijskega področja je uradna 3-mestna šifra v klasifikaciji KLASIUS-P, številka v oklepaju za imenom področja pa označuje skupno število respondentov s tega področja.

Med dejanskimi emigranti je bistveno večji delež takih, ki so se udeležili obeh *vrst izmenjave* (torej so bili večkrat v tujini) kot med odločenimi nemigranti in potencialnimi emigranti. Največja nagnjenost k dejanski emigraciji je bila značilna za prve opazovane *letne generacije* erasmusovcev, največja nagnjenost k potencialni emigraciji pa za zadnjo opazovano generacijo. Verjetnost zaposlitvene emigracije je večja med tistimi, ki so bili na izmenjavi dalj časa (*trajanje izmenjave*). Iz povprečnih ocen posameznih *pridobitev/koristi* izmenjave pa izhaja, da Erasmusovo izmenjavo najboljše ocenjujejo tisti nekdanji Erasmusovi študenti, ki so bili v času anketiranja ali pa pred tem že zaposleni v tujini (dejanski emigranti). Zlasti to velja za dve pridobitvi, ki sta neposredno povezani z emigracijo: (a) pričakujem, da bom tako lažje dobil-a delo v tujini, (b) odprle so se mi nove možnosti mednarodnega sodelovanja. Potencialni emigranti so vse opazovane pridobitve ocenili nekoliko nižje od dejanskih emigrantov, vendar pa višje kot odločeni nemigranti.

6.4 Dejavniki verjetnosti zaposlitve v tujini (v preteklosti, sedanosti, prihodnosti) in vrednote pri izbiri delovnega mesta/kraja bivanja

Večini izmed opazovanih 11 *dejavnikov verjetnosti zaposlitve* v tujini pripisujejo dejanski emigranti, zlasti pa potencialni emigranti večji pomen kot odločeni nemigranti. Izjema sta dva dejavnika: večji zaslužek in predvidevanje o lažji uveljavitvi doma po izkušnjah v tujini. Za obe skupini emigrantov je najpomembnejši dejavnik za sprejem ponudbe o zaposlitvi v tujini »pridobitev dodatnih znanj in izkušenj«, za odločene nemigrante pa »boljši pogoji za delo«.

Potencialni in dejanski zaposlitveni emigranti večini (12) opazovanih *vrednot pri izbiri delovnega mesta/kraja bivanja* (teh je bilo 16) pripisujejo večji pomen kot odločeni nemigranti. Za vse tri skupine respondentov (odločeni nemigranti, potencialni in dejanski emigranti) pa sta pri izbiri delovnega mesta/kraja bivanja najpomembnejši isti vrednoti (boljši pogoji za delo in dobri medčloveški odnosi); za vse sta precej pomembni. Dober zaslužek je za odločene nemigrante na tretjem mestu, za potencialne emigrante na četrtem, za dejanske emigrante pa na petem.

7. Strošek emigracije za državo

V razmerah, ko doma ni možnosti za zaposlitev, emigracija mladih z nacionalnega vidika na *kratek rok* ne pomeni škode, kajti ustvarjalna zaposlitev mladega človeka po končanem izobraževanju je pomembna tako zanj (je ključna za njegovo samouresničitev in poklicno kariero) kot za državo. *Trajni odhod* v tujino pa vsekakor pomeni za Slovenijo veliko izgubo, ki zajema na eni strani izgubljene pretekle naložbe družbe v izobraževanje take osebe, na drugi strani pa izgubljen tok ekonomskih

koristi njegovega ustvarjalnega dela v Sloveniji (njegov prispevek h gospodarskemu razvoju). Ocenili smo prvo vrsto izgube. Ta znaša za enega diplomanta prve stopnje terciarne izobrazbe 70.000 evrov, če upoštevamo samo neposredne javne izdatke za njegovo izobraževanje vse od vrtca do konca dodiplomskega študija. Če pri srednjem in dodiplomskem terciarnem izobraževanju upoštevamo tudi posredne stroške (izgubljeni output v času izobraževanja), pa je temu znesku treba prišteti še blizu 60.000 evrov in znaša skupna pretekla naložba družbe v tako osebo v 19 letih okoli 130.000 evrov. Za vseh 183 evidentiranih emigrantov v realiziranem vzorcu v času anketiranja zaradi zaposlitve to znese 24 milijonov evrov (neposredni izdatki in posredni stroški). Za vseh ocenjenih 550 dejanskih zaposlitvenih emigrantov v populaciji tistih, ki so bili v obdobju 2005–2010 na eni vrsti Erasmusove izmenjave (študij ali praksa), pa znaša ta skupni strošek kar 71,5 milijona evrov (38,5 milijona neposredni javni izdatki in 33 milijonov posredni stroški). Še bistveno večja bi bila nacionalna izguba, če bi se velik del obsežne potencialne zaposlitvene emigracije nekdanjih erasmusovcev spremenil v dejansko emigracijo in bi ti emigranti nato trajno ostali v tujini. Če predpostavimo, da bi se to zgodilo za tisti del te emigracije, ki smo jo opredelili kot potencialno dolgoročno emigracijo (667 oseb v realiziranem vzorcu in 1664 oseb v populaciji erasmusovcev generacij 2005–2010), znaša skupni znesek vseh preteklih javnih izdatkov v vzgojo in izobraževanje teh oseb 47 milijonov evrov (realiziran vzorec) oziroma 116 milijonov evrov (populacija), skupna izgubljena naložba z vključenimi posrednimi stroški pa 87 milijonov evrov (realiziran vzorec) oziroma 216 milijonov evrov (populacija).

8. Sklepne ugotovitve

Mednarodna študentska izmenjava Erasmus je za posameznika in državo koristna, saj prinaša vrsto pozitivnih učinkov, po najnovejši študiji Evropske komisije o učinkih študentske izmenjave Erasmus (EC, 2014) tudi večjo zaposljivost mladih. Se je pa z njo nagnjenost slovenske mladine in diplomantov, ki so se v preteklosti udeležili Erasmusove študentske izmenjave, k nadaljnji meddržavni mobilnosti in tudi k emigraciji povečala, kar potrjuje našo uvodoma postavljeno hipotezo/domnevo.

Opravljen analiza na podlagi odgovorov 2763 nekdanjih erasmusovcev generacij 2005–2010, ki so se ob koncu leta 2011 in začetku 2012 odzvali na spletno anketiranje, je pokazala velik absolutni in relativni obseg potencialne in dejanske zaposlitvene emigracije med njimi. Skrb vzbuja zlasti velik delež dolgoročnih migrantov tako med dejanskimi, zlasti pa med potencialnimi migranti. Zlasti so številke velike, če jih posplošimo na celo populacijo nekdanjih Erasmusovih študentov generacij 2005–2010. V primerjavi z erasmusovci generacij 1999–2004 (proučili smo jih leta 2004; glej Bevc in dr., 2004)

je v generacijah 2005–2010 večji delež potencialnih zaposlitvenih emigrantov, delež iskalcev zaposlitve v tujini in delež prejemnikov ponudbe za zaposlitev v tujini. Večjih ovir za odhod na delo v tujino nismo evidentirali, še največja je navezanost na domače/slovensko okolje, ki je upošteva študijo Grabnerjeve s sodelavci (Grabner in dr., 2014: 22), še večja kot v drugih evropskih državah. Zelo spodbudno je, da je med dejavniki sprejetja ponudbe za zaposlitev v tujini »možnost naselitve v tujini« na zadnjem mestu.

K potencialni dolgoročni zaposlitveni emigraciji so med anketiranimi nekdanjimi Erasmusovimi študenti moški bolj nagnjeni kot ženske, glede na regijo stalnega bivališča najbolj tisti iz Zasavske, Pomurske in Podravske regije, glede na področje izobraževanja/študija na ravni enomestne šifre klasifikacije Klasius-P pa najbolj tisti iz smeri »kmetijstvo, gozdarstvo, ribištvo, veterinarstvo« in »tehnika, proizvodne tehnologije in gradbeništvo«.

Evidentirana obsežna potencialna, pa tudi dejanska zaposlitvena emigracija proučevanega segmenta mladih (nekdanjih Erasmusovih študentov) iz Slovenije pomeni za državo na srednji in dolgi rok veliko izgubo, zlasti ker je med njimi velik delež dolgoročnih emigrantov (med potencialnimi migranti 44 %, med dejanskimi pa 38 %). Ta izguba zajema izgubljene pretekle naložbe družbe v izobraževanje take osebe in izgubljen tok ekonomskih koristi njegovega dela v Sloveniji. Naša ocena prve vrste izgub znaša za enega diplomanta prve stopnje terciarne izobrazbe 70.000 evrov, če upoštevamo samo neposredne javne izdatke za njegovo izobraževanje vse od vrtca do konca dodiplomskega študija.

Zahvala: Avtorja se iskreno zahvaljujeta koristnim komentarjem recenzentov.

Literatura in viri

Anketa (2011). Vprašalnik o mobilnosti in emigraciji Erasmus študentov v študijskih letih 2005/2006–2009/2010. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, oktober–november, 2011.

Anketa (2012). Vprašalnik o mobilnosti in emigraciji Erasmus študentov v študijskem letu 2010/2011. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja, februar–marec, 2012.

Bevc, Milena (2009). Analiza trendov v emigraciji in meddržavni mobilnosti znanstvenikov v državah EU in OECD. Raziskava v okviru projekta »Beg možganov med raziskovalci v Sloveniji s posebnim ozirom na absolvente Programa mladih raziskovalcev in Programa mladih raziskovalcev za gospodarstvo«. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena (ur.), Marina Lukšič - Hacin, Jernej Zupančič (2004). *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja – Inštitut za narodnostna vprašanja.

Bevc, Milena (ur.), Marko Ogorevc, Klemen Koman (2012). *Emigracija slovenskih raziskovalcev in njihova zaposlitvena mobilnost znotraj Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena (ur.), Sonja Uršič (2013). *Selitve kot razvojni dejavnik Slovenije in njenih regij*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena, Marko Ogorevc (2013). *Dejanska in potencialna emigracija nekdanjih Erasmus študentov iz Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.

Bevc, Milena, Marko Ogorevc (2014). Real and potential emigration of former Erasmus students from Slovenia. Poster na mednarodni konferenci European Population Conference 2014, Budimpešta, 25.–28. junij.

CMEPIUS (2011). Erasmus študenti v obdobju 2005–2009, e-naslovi. Interna dokumentacija. Ljubljana: Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

CMEPIUS (2012). Erasmus študenti v letu 2010, e-naslovi. Interna dokumentacija. Ljubljana: Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

CMEPIUS (2012a). Erasmus študenti v obdobju 2005–2010, populacija. Interna dokumentacija. Ljubljana: Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

CMEPIUS (2012b). Erasmus brošura za študente.

Ljubljana: Center Republike Slovenije za mobilnost in evropske programe izobraževanja in usposabljanja.

European Commission (2014). Effects of mobility on the skills and employability of students and the internationalisation of higher education institutions. Luxembourg: European Commission. Dostopno na: http://ec.europa.eu/education/library/study/2014/erasmus-impact_en.pdf (22. 10. 2014)

EPC (2014). European population conference 2014. Budapest: European Association for the Population Studies – Hungarian Demographic Research Institute.

Grabner, Angelika, Petra Wejnar, Martin Unger, Berta Terziva (2014). Student mobility in the EHEA – Underrepresentation in the student credit mobility and imbalance in degree mobility. Vienna: Institute for advanced studies.

KLASIUS-P-P (2006). Klasifikacije področij izobraževalnih aktivnosti. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=3968> (20. 9. 2011)

Malačič, Janez (2000). Demografija – teorija, analiza, metode in modeli. Četrta izdaja. Ljubljana, Ekonomska fakulteta.

SURS (2013). Sstat podatkovni portal. Izobraževanje. Vpisani v terciarno izobraževanje. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. Dostopno na: http://pxweb.stat.si/pxweb/Database/Dem_soc/09_izobrazevanje/08_terciarno_izobraz/01_09550_vpisani_splosno/01_09550_vpisani_splosno.asp (26. 8. 2013)

Van Mal, Cristoph (2014). Erasmus student mobility as a gateway to the international labour market? Poglavlje v knjigi: Gerhards, J., Hans, S., Carlson, S. (Eds.): Globalisierung, Bildung und grenzüberschreitende Mobilität. Springer VS, Wiesbaden, str. 295–314. Dostopno na: http://link.springer.com/chapter/10.1007%2F978-3-658-02439-0_13

Vprašalnik (2011). Vprašalnik o meddržavni mobilnosti in emigraciji slovenskih Erasmus študentov. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja. Dostopno na: https://www.surveymonkey.com/s.aspx?sm=iOUFZE8IXJb0CvY3B2azpvbd1IVmFMSMeOV_2b3rlf9ng_3d